

# Tysk-rysk energirelation till ända?

Alina Engström

**2022 är året då energipolitikens säkerhetspolitiska dimension ytterligare förstärktes. Nord Stream 2 var utan tvivel inte en av de sista broarna till Moskva, som den tyske presidenten Frank-Walter Steinmeier uttryckte det i januari 2021. Istället blev gasledningen en av de första broarna till Moskva som Tyskland rev efter Rysslands invasion av Ukraina. Emellertid kvarstår ett starkt tyskt energiberoende av Ryssland. Det orsakar en intressekonflikt för den tyska regeringen. Samtidigt som avbrutna energitransaktioner skulle minska Putins inkomster riskerar ett omedelbart energiembargo att leda till svåra konsekvenser för den tyska ekonomin. Frågan är vilka uppoffringar Tyskland är beredd att göra.**

Rysslands invasion av Ukraina är det slutgiltiga beviset på att de tätt sammanflätade tysk-ryska energiförbindelserna inte har gjort att Ryssland rört sig i den riktning tidigare tyska regeringar har önskat. Istället har närmandet gjort Tyskland och Europa sårbara. Det har möjliggjort för Ryssland att använda det så kallade energivapnet. Det var otänkbart i det tyska psyket, eftersom både Sovjetunionen under det kalla kriget och Ryssland fram tills för en tid sedan ansetts vara pålitliga leverantörer av fossilt bränsle.

Sedan den ryska illegala annekteringen av Krim 2014 har Tysklands politik mot Ryssland förvisso förändrats till en stegvis mer hårdför linje. Energiförbindelserna har dock tills nyligen hållits åtskilda från den övriga Rysslandspolitiken och istället fördjupats genom att 2018 inleda byggnationen av gasledningen Nord Stream 2. Detta kan delvis förklaras av att det inom stora delar av den tyska socialdemokratin fortfarande finns en nostalgi för socialdemokraten Willy Brandts *Ostpolitik*. Flera socialdemokrater inom Merkels dåvarande koalitionsregering var pådrivande för gasledningen.<sup>1</sup>

Som Västtysklands förbundskansler mellan 1969 och 1974 förde Brandt en avspänningspolitik gentemot Sovjetunionen. Förändring genom närmande, *Wandel durch Annäherung*, var ledorden. Ett ekonomiskt beroendeförhållande mellan Västtyskland och Sovjetunionen avsåg påskynda försoningen efter andra världskriget och energihandeln var ett viktigt verktyg. På 1970-talet började sovjetisk gas flöda till Västtyskland och andra länder genom järnridån. Gasimporten betalades med västtysk export av stålrör, känt som *pipes for gas*. I Tyskland

är narrativet att det i stor utsträckning var denna politik som föranledde Berlinmurens fall och Tysklands återförenande. Efter kalla krigets slut har sedan samtliga tyska regeringar sökt återlansera *Ostpolitik* i olika former, med nya namn och nya åtgärder. Dessutom har energiförbindelserna med Ryssland fortskridit och fördjupats.

Fram till 2022 har Tyskland och Ryssland därför haft ett ömsesidigt energiberoende. Tyskland är den största importören av rysk energi. Innan invasionen kom över hälften av den tyska naturgasimporten från Ryssland.<sup>2</sup> 2021 var naturgas den näst viktigaste energikällan efter olja i den tyska energimixen, det vill säga landets totala energiförsörjning.<sup>3</sup> 2020 stod hushållen för hela 46 procent av den totala konsumtionen av naturgas, medan industrin förbrukade 36 procent.<sup>4</sup> Tillsammans med bl.a. Italien och Ungern är Tyskland ett av de mest av Ryssland energiberoende länderna i Europa.

Den tyska tilliten till Ryssland som leverantör har lett till att Tyskland har en brist på alternativa energikällor på kort sikt. Trots energiomställningsreformen *Energiewende*, som beslutades 2011 efter kärnkraftsolyckan i Fukushima, utgör de gröna energikällorna alltjämt inte ett möjligt alternativ till den ryska fossila importen. Idag är andelen gröna energikällor endast strax över 15 procent i landets energimix.<sup>5</sup> Som led i reformen har Tyskland även fasat ut kärnkraften. Innan årets slut 2022 ska de sista reaktorerna vara nedstängda. Efter Rysslands invasion av Ukraina begärde energiministern tillika miljöpartisten Robert Habeck en utredning om huruvida

1 Lough, John, *Germany's Russia problem: The struggle for balance in Europe*, Manchester University Press, 2021.

2 Eurostat, 'Imports of Natural gas Germany', 2020.

3 Bundesverband der Energie- und Wasserwirtschaft [BDEW], 'Primärenergieverbrauch in Deutschland 2020', <https://www.bdew.de/energie/primae-energieverbrauch-in-deutschland-nach-energetraegern-2020/> (hämtad 22 april 2022)

4 'German Industry Prepares for Worst-Case Scenario', *Spiegel international*, 5 april 2022.

5 BDEW, 'Konventionelle Energieträger', 2022.

nedstängningen skulle kunna skjutas upp utan att det innebär en säkerhetsrisk.<sup>6</sup> Detta skulle onekligen påverka Tysklands energiomställningsreform.

Ett annat möjligt alternativ på kort sikt är att ersätta den ryska naturgasen med flytande naturgas (*Liquefied Natural Gas*, LNG) från andra leverantörer. Tyskland saknar dock i dagsläget en infrastruktur som möjliggör LNG-import. LNG-import är ett dyrare alternativ jämfört med rörledningsimport och Tyskland har hittills valt att inte investera i de nödvändiga LNG-terminalerna. Istället satsade man på byggnationen av Nord Stream 2, som regeringen nu beslutat att inte öppna. Efter Rysslands invasion av Ukraina har den tyska regeringen slutit flera avtal med alternativa LNG-leverantörer samt beslutat om byggnationen av två LNG-terminaler. När de nya terminalerna kan tas i bruk och huruvida de kan täcka bortfallet av den ryska naturgasen, är fortsatt en öppen fråga.

För industrin är läget särskilt kritiskt. Konkurrenskraften hos flera industrier är endast möjlig att bibehålla med billig rysk gas. Utan ett inflöde av rysk gas kommer produktionen sjunka kraftigt eller i värsta fall leda till konkurser. Arbetsstillfällena står på spel. Detta spär på den klassiska rädslan för inflation, *Inflationsangst*, i landet. Tyska ekonomer har varnat för att ett energiembargo mot Ryssland riskerar att leda till en tysk recession.<sup>7</sup>

Även för hushållen är situationen allvarlig. Den tyska nödfallsplanen för energiförsörjning ska förse konsumenter och kritisk verksamhet med gas vid en eventuell kris, men det är osäkert vilken inverkan ett totalstopp av rysk energitillförsel skulle ha på de tyska konsumenterna. I mars 2022 uppmanade regeringen konsumenter till återhållsamhet i energiförbrukningen och hushåll uppmanades att byta ut uppvärmningssystem till system som inte kräver gas, som led i en så kallad värmepumpsoffensiv.

Samtidigt tar Tyskland höjd för att Putin använder energivapnet som motåtgärd. Knappt två månader in i kriget ser tyska myndigheter över landets nödfallsplan för energiförsörjning. Flera brister i nödfallsplanen kvarstår att fylla – exempelvis att fastställa vilka företag som anses bedriva kritisk verksamhet vid en kris. Den särskilda gruppen på myndigheten som arbetar med frågan handskas i april 2022 med ett stort inflöde av brev från företag som hävdar sin samhällsviktiga betydelse.<sup>8</sup>

*Alina Engström*, M.A., är biträdande analytiker på FOI:s enhet för säkerhetspolitik.

Samtliga dessa faktorer har påverkat Tysklands hållning i kriget mot Ukraina. Inte minst har det påverkat förhandlingarna om sanktioner mot Ryssland inom EU. Tyskland har, tillsammans med andra energiberoende länder i Europa, bromsat sanktioner som berör energisektorn. Visserligen beslutade Tyskland att stoppa öppnandet av Nord Stream 2. Sanktioner som avser redan etablerad rysk olje- och gasexport har man däremot bromsat, inklusive mot de två ryska banker som är nödvändiga för energitransaktioner – Sberbank och Gazprombank.

Samtidigt ökar kritiken. Med de dagliga energitransaktionerna anses Tyskland indirekt betala för Putins krig i Ukraina. Inte minst Ukrainas ambassadör i Berlin har manat landet till att stoppa inflödet av rysk olja och gas. Även flera av landets allierade i Europa, med Polen i spetsen, har varit pådrivande för att Tyskland och EU bör införa ett komplett energiembargo mot Ryssland. Emellertid har USA:s finansminister varnat för att ett europeiskt oljeembargo riskerar att framkalla allvarliga ekonomiska konsekvenser globalt.<sup>9</sup>

I slutet av april 2022 meddelade den tyska regeringen att man sedan invasionen lyckats halvera den ryska oljeimporten. Man har även slutit ett avtal om utökade fartygsleveranser med olja via Polen. Därför anses ett oljeimportstopp sedermera som hanterbart.<sup>10</sup> Sedan invasionen har man även lyckats reducera gasimporten till 35 procent.<sup>11</sup> Ett oberoende av rysk gas bedöms dock vara möjligt först 2024. Det är denna intressekonflikt som formar Tysklands position internationellt, inte minst i förhandlingarna om sanktioner mot Ryssland och ett eventuellt importstopp av rysk gas.

Under ett stort internationellt tryck att omedelbart avsluta den ryska energiimporten undersöker regeringen hur industrin och hushållen ska förses med gas. Samtidigt består risken att Putin använder energivapnet mot Tyskland, som han gjorde mot Polen och Bulgarien i april 2022. En minskad produktion, förlorade arbetstillfällen och en accelererande inflation kan stå runt hörnet. Tysklands finansminister Cristian Lindner från liberalerna har redan flaggat för en välståndsförlust, *Wohlstandsverlust*. Lite tyder dock på att Tyskland i närtid kommer att upphöra med importen av rysk gas. Men det återstår att se om och när Tyskland anser sig vara redo att frysa för freden. ■

6 Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz [BMWK], 'Bundeswirtschaftsministerium und Bundesumweltministerium legen Prüfung zur Debatte um Laufzeiten von Atomkraftwerken vor', 8 mars 2022.

7 Amaro, Silvia, 'Recession warning from Germany's top economic advisors as Putin's gas deadline nears', *CNBC*, 31 mars 2022.

8 'German Industry Prepares for Worst-Case Scenario', *Spiegel international*, 5 april 2022.

9 'Yellen: 'We need to be careful' thinking about European ban on Russian oil imports', *Politico*, 21 april 2022.

10 'Habeck hält Ölembargo gegen Russland für handhabbar', *Süddeutsche Zeitung*, 26 april 2022.

11 'Ein heikler Entzug', *Zeit Online*, 29 april 2022.